

TYDELYKE STRAFFE, VOORGESTELD TEN AFSCHRIK ALLER GODDELOZE EN DOEMWAARDIGE ZONDAREN.

Jacob Bicker Raye;

Op de Dam is weer Justitie gedaan

Een van de eerste zaken die opvallen in het dagboek van Jacob Bicker Raye zijn de 24 vermeldingen van de gevallen van openlijke geselingen, brandmerken, radbraken, wurging en andersoortige terechtstellingen op de Dam. Er werd dan een gelegenheids-schavot aangebracht, voor de zekerheid niet op de begane grond maar ter hoogte van de eerste verdieping. Stel je voor dat het gepeupel zich eens zou willen bemoeien met de rechtsgang. Ook Jacob smult van heftige gebeurtenissen op het schavot, maar geeft ergens in zijn dagboek aan dat het merendeel van de geselingen dienstmeisjes betrof die iets gepikt hadden van hun werkgeefster. De magistraten namen dit soort vergrijpen hoog op...

19 januari 1732

Iemand die een gifmoord had gepleegd werd geradbraakt. Hij was op een houten kruis vastgebonden waarna hem een voor een de ledematen gebroken waren tot de dood volgde. Het publiek stond er verlekkerd bij te kijken. De 22-jarige Jan Hendrik Puls uit Halberstadt, een barbier, was berooid in Amsterdam aangekomen en had een onderkomen gevonden in het logement van Dora Visser in de Moddermolensteeg. Haar broer was na een drinkgelag plotse-

ling overleden maar had voor zijn dood Puls beschuldigd hem vergiftigd te hebben; in zijn maag werd een grote hoeveelheid rattenkruid gevonden. Puls ontkende hevig, waarop de hoofdschout verlof vroeg en kreeg hem op de pijnbank tot het bekennen der waarheid te dwingen. Nauwelijks was 'de patiënt' ontkleed en op het bankje geplaatst, of hij bekende het feit gepleegd te hebben. Hij had uit zijn kist rattenkruid gehaald en dat in het bier van de man gekieperd. Na losgemaakt te zijn, herhaalde hij, 'buiten pijn en banden van ijzer' zijn bekentenis.

18 september 1732

Er werd niemand gehangen of geradbraakt. Alleen maar eventjes dertig gegeseld, waarvan tien ook nog gebrandmerkt. Ook hieron-

der waren veel dienstmeiden die gestolen hadden van hun mevrouw en eentje had gewerkt in het huis van dokter Reynestijn op de Herengracht bij het Koningsplein. Het volk op de Dam mokte dat het een valse beschuldiging van mevrouw Reynestijn was en dat de zogenaamde buit allang weer teruggevonden was, maar stil werd gehouden. De dienstmeid was inmiddels naar het Spinhuis overgebracht om de rest van haar straf uit te zitten. Een maand later, op 21 oktober, gooide een verontwaardigde groep mensen bij Reynestijn de ruiten in, beukte de deur open en richtte grote vernielingen aan in het interieur. Toen de schutterij in aantocht was, gingen ze er vandoor. De dokter bleef met een schade van meer dan f4000 achter.

10 juli 1734

Een 'normale' dag met een aantal geselingen en brandmerken. Een

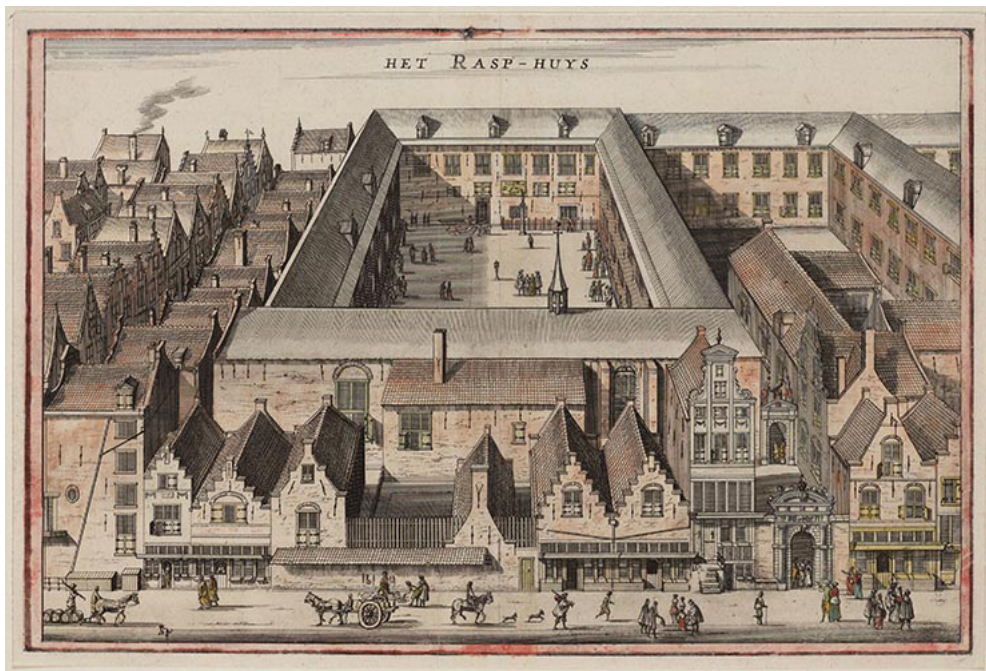
66-jarige dievegge die al twee brandmerken had, werd gewurgd. Ze was al sinds haar 20ste actief in de dieverij. En messenvechter kreeg van de beul extra een snee in het gelaat, net zoals hij een ander in een gevecht had gedaan. Oog om oog, tand om tand.

20 september 1738

De boekhouder Dirk Ambeuren werd de rechterduim afgehakt, naast 30 jaar gratis logies in het Rasphuis. Als hij dat overleefde ook nog 20 jaar uit de stad verbannen.

Hij had zes jaar eerder zijn logementshoudster de openstaande schuld niet weten te voldoen en had haar vier valse soldijrekeningen

- ◀◀ Vorige pagina: het gelegenheidsschavot aan het stadhuis op de Dam
- ▲ Het Galgenveld op de Volewijck waar geexecuteerden eindigden
- ◀ Een pijnbank, die er overigens in verschillende soorten waren

als zekerheid achtergelaten. Toen dat ontdekt werd wachtte men geduldig tot hij uit Indië terugkeerde en sloot hem op.

17 januari 1740

Een menigte scheepslui en soldaten die aangemonsterd hadden op een VOC-schip konden niet aan boord door het strenge winterweer. Tot dat kon moesten ze van de bewindhebbers voor hun eigen kostje zorgen. De mannen meenden echter dat de VOC ze daar kostgeld voor schuldig was en kwamen naar het Oost-Indisch Huis om een daarvoor te pleiten. Passerende bewindhebbers werden bekogeld met straatvuil en ander ongerief. Een stuk of drie oproerkraaiers werden door de nu veel sneller aanwezige schutterij in de kraag ge-

- ▲ *Het Rasphuis was vaak het vervolg op de lijfstraf op de Dam*
- *Ook daar werden weer lijfstraffen uitgedeeld*

vat en voor het gerecht gebracht. De ergste ervan kreeg een zware geseling te verduren en werd vervolgens voor 20 jaar tot het Rasp-huis veroordeeld. Dat zou hem leren vuiligheid naar eerbare bewindhebbers te gooien.

23 januari 1740

Het was alweer raak. Vandaag 16 mensen – waaronder 7 vrouwen – kregen in totaal 591 stokslagen. Drie kregen bovendien een brandmerk. Onder hen Trijn Boshout die er al twee had van vorige akkefietjes.

20 mei 1741

Een Engelsman die valse dubbeltjes had vervaardigd werd onthoofd (onthalsd, schreef Jacob). Dat was de gebruikelijke straf voor valsemunters.

7 juli 1742

Er werden twee mannen opgehangen, waaronder een inbreker. De ander was een scheepsdief die ooit Hongaars legerofficier was, maar werkeloos was geworden en met vrouw en acht kinderen zijn geluk in Amsterdam beproefde. Dat lukte niet best en hij was aan lagerwal geraakt. Nu mocht zijn weduwe het alleen opknappen.

18 mei 1748

Niet veel bijzonders te zien vandaag. De maker van een valse wissel werd gezeseld en de rechterduim afgehakt. Verder een stuk of twintig geselingen waarvan een ook nog een brandmerk kreeg.

28 juni 1748

De roerige week van het Pachtersoproer was net achter de rug toen de eerste executies op de Dam plaatsvonden. Er wordt enkele keren gesproken over drukte op de Dam bij zulke evenementen maar vandaag was het bijzonder druk. De bevolking was ook erg opgewonden over alle gebeurtenissen en drong op om niets te missen. Er waren ongetwijfeld figuren tussen die nog lang niet uitgeraasd waren. Eerst werd een vrouw opgehangen die deel-

genomen had aan de plundering van de wijnkelders van Van Arsen op het Singel. Behalve het stukslaan van flessen en vaten wijn werd er ook ongeremd gezopen en gehoereerd. Op de 25ste was die vrouw moe 'gewerkt', straalbezopen en spiernaakt uit de kelders tevoorschijn gekomen en kreeg nu haar straf daarvoor. Twee andere oproerkraaiers, Pieter van Dord en Mat van den Nieuwendijk, het beruchte 'manwif', werden ook opgehangen maar omdat het schavot vandaag niet voldoende was, werden die vanuit twee ramen van de waag gehangen. Dat bleek de druppel die de emmer deed overlopen. De achterste rijen begonnen op te dringen waarop de voorste mensen richting de rond de waag opgestelde schutterij ge-

- ▲ Bij een terechtstelling n.a.v. het Pachtersoproer meende de schutters aangevallen te worden en openen het vuur op de toeschouwers
- ◀ Simon Focke maakte op de Dam een snelle schets van het gebeuren

duwd werden. Die zagen dat als een aanval en openden het vuur op het publiek. Gevolg was dat zes mensen doodgeschoten werden en velen gewond raakten. In de paniek die aansluitend ontstond raakten ook nog honderden mensen in het water van het Damrak waarbij velen verdronken.

25 januari 1749

Bijna ging het opnieuw mis op de Dam. Een 18-jarig jodinnetje

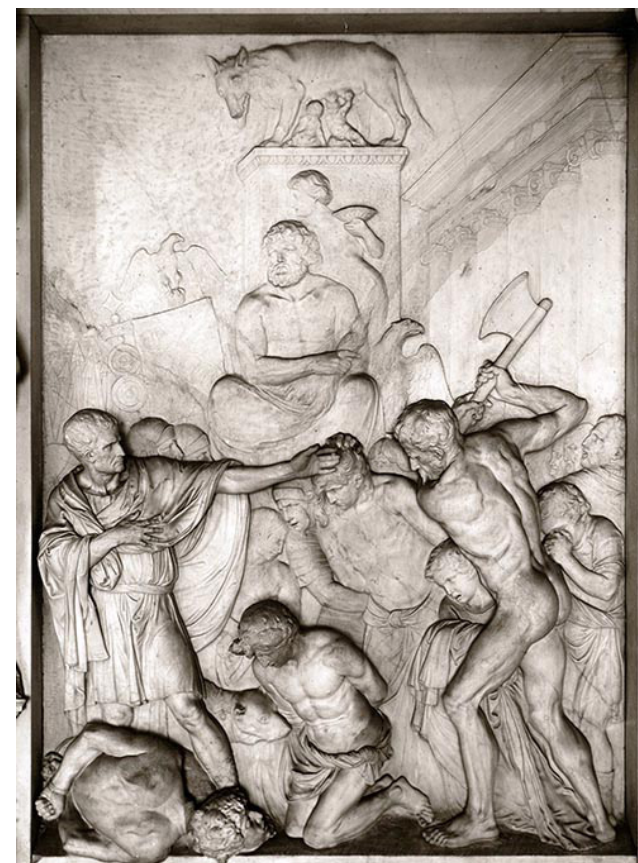
- ▲ De plundering van de wijnkelders van pachter Van Arssen, waarbij het liederlijk toeging en waarvoor velen later gestraft werden
- In de Vierschaar overheerst beeldhouwwerk over de rechtspleging

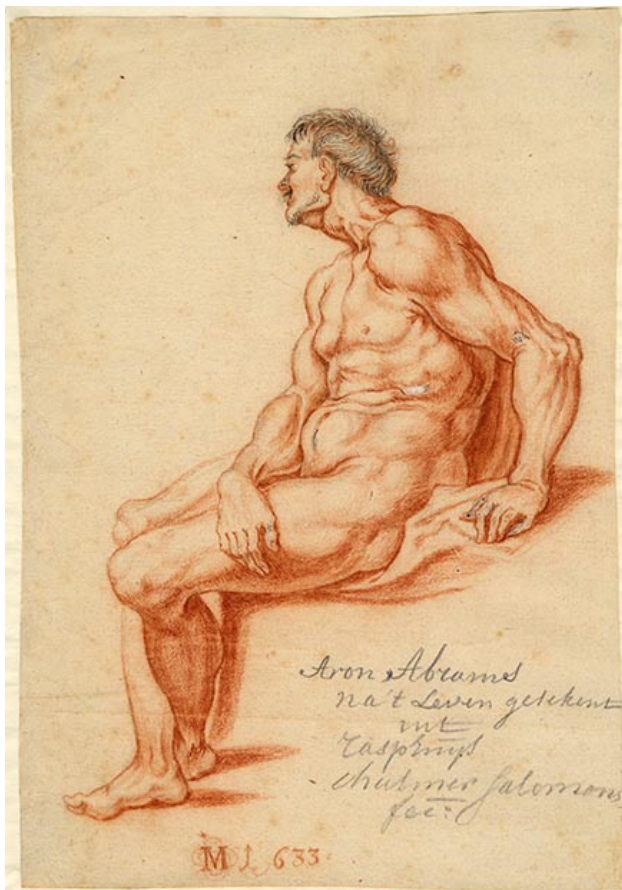
werd gewurgd omdat ze een ander jodenmeisje vermoord had. Tijdens de geseling van negen kerels en een vrouw brak er opnieuw paniek uit onder de toeschouwers. Er was een zakkenroller ontdekt en die werd overmeesterd. Vandaag geen gewonden of doden.

Het was in en na 1748 vaker onrustig op de Dam. De burgemeesters bepaalden dat er op zulke dagen steeds 15 compagnieën in reserve klaar moesten staan en twee in de Nieuwe Kerk opgesteld moesten staan om direct in te kunnen grijpen.

24 januari 1756

Dat was in dertig jaar niet meer gebeurd. Vandaag was onder de gegeselden een Portugese Jood die een valse wissel had vervaardigd. Dat was zo'n schande voor de Parnassiem dat ze geprobeerd hadden de man vrij te kopen voor 20.000 gulden. De betrouwbaarheid van het betalingsverkeer via de Wisselbank was echter zo heilig dat de hoofdschout dat bod moest afwijzen.

15 augustus 1756
Vandaag een onge-
woon schouwspel.
Een vrouw had het zo
bont gemaakt dat zij
onder de galg werd
opgesteld met de strop
om de nek. Niet om
haar aansluitend op
te hangen maar als
waarschuwing dat dit
de volgende keer zou
volgen. Het zou va-
ker gebeuren. Daarna
zou de gebruikelijke
aframmeling met de
stok krijgen. Zover
kwam het niet. De
vrouw viel flauw en
hing zich bij het neer-

vallen zelf op. Dat was niet de bedoeling; ze werd snel bevrijd en het stadhuis binnengedragen. Ze was kennelijk genoeg gestraft zodat de geseling achterwege kon blijven.

- ▲ Aron Abrahams, getekend in het Rasphuis; op 10 januari 1737 werd hij wegens belastingfraude en vervalsing van obligaties veroordeeld tot geseling, brandmerking, te pronkstelling aan het schavot voor het Stadhuis onder de galg met een strop om de hals en dertig jaar Rasphuis.
- Een keur aan lijfstraffen op één tekening

14 maart 1761

Vandaag werd een timmermansknecht opgehangen. Hij werd daarna niet naar het Galgenveld getransporteerd, maar werd in een kist gelegd en begraven. Hij had zoveel geklammerd en oprecht berouw getoond dat de dominee daarvoor gezorgd had.

22 januari 1763

Een timmermansknecht had zijn schoonmoeder deerlijk toegetakeld en werd daarvoor geeseld en toen onder de galg gesteld. Daarna zou hij voor 12 jaren in het Rasphuis verdwijnen. Bij deze dag werd in het dagboek een niet eerder vermelde bestraffing geïntroduceerd, met een gloeiend zwaard werd op de rug een Andreaskruis

gebrand. Vandaag werd daar voor 't eerst een nieuw zwaard voor gebruikt, met op het zwaard het wapen van Amsterdam gegraveerd. Waarschijnlijk hoopte men dat de graving in de brandplek zichtbaar zou worden.

8 mei 1764

Niet alleen op de Dam werd justitie gedaan, ook op de Rede van Texel stond een enorme galg, zichtbaar vanuit zee opgesteld. Vandaag werden daar vier van de muiters van het [VOC-schip Neyenburg](#) aan opgehangen, na eerst gegeseld te zijn. Ze waren vorig jaar in Cayenne aan land gebracht en naar Holland teruggestuurd. Ter afschrikking werden de gehangenen in beugels tegen de galg geklemd, als waarschuwing voor het varensvolk wat er met muiters gebeurde.

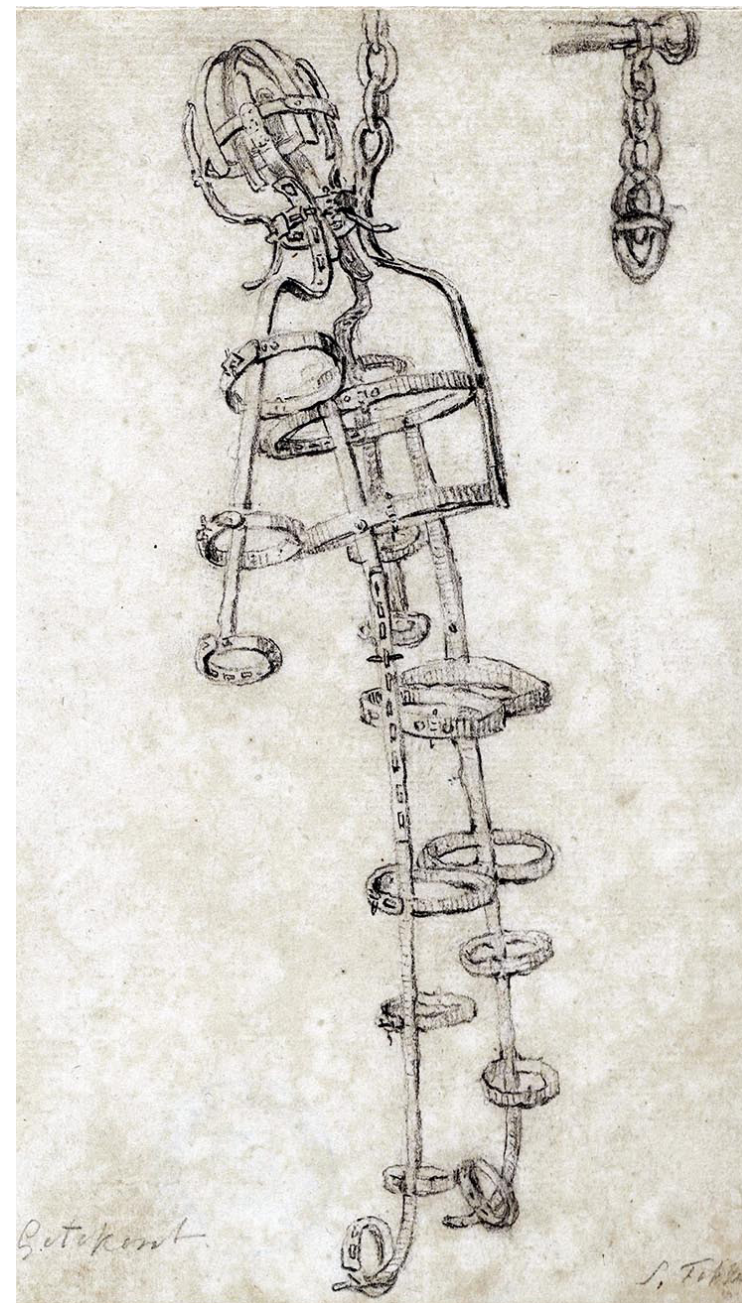
De overige muiters kwamen er niet heel veel beter vanaf. Op 3 september werden vier ervan geradbraakt en negen opgehangen. Voor de rest werd het geselen en brandmerken plus de speciale strafvariant voor scheepslui: kielhalen.

18 augustus 1764

Vier van de tien mannen die wegens sodomie in de Boeyen verbleven, werden vandaag gewurgd. Daarna werden ze met een gewicht verzwaard en in het IJ geworpen. Weer een nieuwe strafvorm. Samen met de vier vielen ook nog een vogelverkoper, een koornverschieter, een pruikenmaker en een waterhaler hetzelfde lot ten deel.

Was getekend Jacob Bicker Raye

- ▲ Belangrijk bij het rechtspreken was deze 'roede van justitie', meestal het attriboot van de schout; bij uitvoering van executies op het schavot stak deze roede uit een venster ernaast
- Om geradbraakte delinquenten toch op het Galgenveld te kunnen ophangen beschikte men over dit ijzeren gestel waar de overblijfselen van een slachtoffer in vastgezet werden

Affchuwelyke zonde, uit Zatans ryk ontspróten,
 Tierannig wangedrogt, 't geen onze tydgenóten
 Maakt zwarter dan de poel van 't heilloos Sodoma;
 (1) In 't eerst' zyt gy een Vrouw, die géne wedergaã
 Van schoonheid heeft, volmaakt, aanlokkelyk van oogen,
 Maar als gy eenmaal hebt de onnooz'le ziel bedrogen,
 Dan toond ge uw onderlyf, en uw serpente-staart.
 ô Goede God! hoe komt uw schepzel zo ontaardt,
 Dat 't zig door wellust durft dit schrikdier overgêven?
 Vervloekte dartelheid, waar word gy heen gedréven,
 Kent gy de Wet niet van den gróten Hemelheer,
 En schent gy ruukeloos uw Scheppers naam en eer?
 (2) De wrange Wanhoop treed uw eind'lyk op uw hielen,
 Gereed om door vergif, of 't staal het lyf te ontzielen,
 Of dat gy vlugtende des Regters hand ontgaat,
 En 't lieve Vaderland in eeuwigheid verlaat,
 Daar Vrouw en Kinderen, tot in de ziel bewógen,
 U nazien, in uw vlugt, met nat bekrétene oogen.
 ô Schenders van Gods wet! zy doen voor u te veel.
 De dolle Wanhoop, die zig op het voortóneel
 Het zwaard dryft in de borst, en voerd Cypresse bladen,
 Ten teken dat het hart met doodschrik is beláden,
 Verbeeld u van nu aan uw uitkomst en uw dood.
 (3) De bléke schrik, die het gevaar nog meêr vergroot,
 Verraast u als gy word in hegtenis genómen:
 Beef Zondaar! want gy kunt de doodstraf niet ontkómen;
 Al ryft het haer te berg, al slaat het heilloos hart,
 Al beefd uw vuil gemoed voor 't naderen der smart,
 Niets kan u helpen, want de straf volgt op de zonde.
 Schrik Godvergeet'ne! schrik! en zuiver uwe wonde,
 Indien het moog'lyk is, door 't bytend naberouw;
 (4) Zy, die u hier verschynt als een bedrukte Vrouw,
 Wyft u den hemel aan om God om hulp te sméken;
 My dunkt ik hoor haar dus in uw gevang'nis spréken.
 Driemaal vol zaal'ge God! gy, die geenzints begeerd
 De dood des Zondaars, maar dat hy zig zelfs bekeerd,

Wees deez' gevangenen om uwen Zoon genadig!
 Wy wéten dat gy zyt barmhertig en weldádig,
 Gy kunt hun zonde, schoon zy zyn als 't Tyris rood,
 Wit wassen in het bloed 't geen Jezus eêr vergoot,
 Toen een gevloekte speer zyn blanke zy doorgriefde,
 ô Vader aller heil! ach! of het u beliefd
 Hun ziel, hoe vuil besmet, met een genadig oog,
 Daar 't Naberouw u bid, te voeren naar om hoog,
 Om niet voor eeuwig in des afgronds poel te klágen!
 Myn God kom hen te hulp, daar hunne lévens dagen
 Helaas! verlópen zyn: de Regter eist hun dood,
 Behoe, bescherm de ziel in dézen laasten nood!
 (5) Daar zie 'k het straftoneel om hen het loon te géven
 Voor het affchuw'lyk kwaad, op 't aardryk hier bedréven,
 Men hangt, en brand daar na de lyken in het vuur;
 De schrikkelyke Dood, de vyand der natuur,
 Zit op den voorgrond, en schynt met zyn schigt te mikken
 Om ieder Zondaar van de boosheid af te schrikken,
 Zyn flinkerhand vertoond in eene Schildery,
 Hoe deze Zondaars, in een vryë heerschappy,
 Aan de aarde onwaardig zyn; de zé moet 't graf verftrekken
 Om met haar hollen vloed de zonde te bedekken.
 (6) De straf gaat verder, en vervolgd het schrikk'lyk kwaad:
 De Goddelyke-Wraak, die steeds de boosheid haat,
 Laat zig met 't vlammend zwaard by 't straftóneel aanschouwen.
 Myn God! ik beef! wie kan zyn tránen wederhouwen,
 Dat zulk een zielbederf in Neêrland woonplaats heeft?
 ô Batavieren! hebt gy ooit zo'n tyd beleefd?
 Neen; neen; ons Vaderland was rein en vry voor dézen
 Van zulken, die wy nu hier zien ter dood verwézen.
 Jehovah! Oppermagt! in wiens alwyzen raad
 Het alles is bekend; behoe, behoe den staat
 Van 't vrygevogte Land, bescherm de Burgerhéren,
 Die 't roer van staat getrouw en wyszelyk regéren,
 Op dat de aloude deugd maakt Nederland vermaard,
 Gelyk het voortyds was, toen 't eerst wierd vry verklaard!

*Deze tekst
 hoort bij de
 gravure zoals
 op de omslag
 weergegeven.
 De cijfers
 hebben be-
 trekking op
 die bij de zes
 afbeeldingen
 daarop.*

Theo Bakker's Domein

Op deze site vindt u makkelijk leesbare maar toch informatieve verhalen over de ontstaansgeschiedenis van Amsterdam. Ze zijn onderverdeeld in rubrieken als Middeleeuwen, godsdiensten, nijverheid en handel, transport, openbaar vervoer, haven, watermanagement, stadsuitleg, annexaties, verkeersdoorbraken, chroniquers en allerlei andere zaken.

Klik hier voor een overzicht van alle PDF's op deze site

